

E. Shorter, The History of women's bodies, Pelican Books,
London 1984 (Zgodovina ženskih teles)

Weiber sterben, kein Verderben.

Gaul verrecken, das macht Schrecken.¹

Ko je babica opazila, da sem poslal ponjo, je sklenila pohiteti z delom. Na silo je določila nekaj žensk, da so držale porodnico na sredini. Medtem je sama z ostalimi ženskami začela vleči otrokove ude na eno stran, ženske pa so vlekle porodnico na drugo. Končno je bil otrok na silo iztrgan iz nje in ta odcepitev je bil podobna (kot mi je dejala sama) izstrelitvi s pištolo.

(Porod gospe Wolaston, London 1657)²

Na Shorterjevo delo je po eni strani mogoče gledati kot na eno izmed mnogih v produkciji literature, ki jo pišejo moški o "ženskem vprašanju", in po drugi strani kot na pomembno delo, ki popisuje mitologizacije ženskega telesa. Njegovo raziskovanje je umeščeno v evropski prostor 18. in 19. stoletja, kjer se mitologija ženskega rojevanja, ženskih bolečin in bolezni še z enako močjo kot pri nosečnicah arhaičnih družb veže na prepadenost, strah in potrebo zavarovati lastno telo pred zlimi in nečistimi silami. Hkrati s tem Shorterjev prikaz ženske, njenih bolezni in oploditev, razbija naše prepričanje o "dobrih starih časih", ko je ženska še rojevala v lastnem domu v prisotnosti sorodstva in sosedstva.

V Shorterjevem delu se sicer dobro znana dejstva prikazujejo v mučni brutalnosti in vzbujajo v prvem hipu videz neresničnosti zaradi metodološkega pristopa, ob takšnih temah sicer le redko uporabljenega. Tehnika nizanja konkretnih primerov inferiornosti ženske in viktimizacije njenega telesa v zgodovini podvoji grozo, ki jo nosijo s seboj teoretske eksplikacije delovanj patriarhalnih družb.

Knjiga prikaže vrednost ženske in njenega telesa kot zgolj ekonomsko vrednost, ženska je uporabno blago in je kot takšna izenačena s statusom delovne živali. Ker pa je trpežnost njenega telesa običajno manjša, je manjša tudi njena uporabna vrednost (Got a dead wife? No big deal. Got a dead horse? How you squeal.)

Zato je razumljivo, da je "ženski način življenja" prinašal s seboj večjo in hitrejšo smrtnost. To velja zlasti za ruralna področja, kjer je v 19. stoletju umrljivost žensk 30% višja od moške, medtem ko je v mestih višja le za 10%. Zlasti je bila smrtnost visoka med poročenimi ženskami, med katerimi je vladal eden najmočnejših strahov - strah pred smrtjo ob porodu.

Znotraj moškega sveta pa so vedno obstajale ženske zveze, katerih delovanja so pogosto protislovna, vseskozi pa so

pomembna oblika ženske solidarnosti (npr. pomoč pri rojstvih, ob menstruacijah, v času zimskih opravil) in eden od načinov medsebojnega varovanja pred moškim nasiljem.

Tu začenja Shorter razbijati mit o rojstvu kot "naravnem zakonu stvari", kjer naj bi v preteklosti prav zaradi globokega prepričanja vanj izostali strah, bolečine in skrbi. Rojevanje kot del "naravnega procesa" so raziskovalci dolgo utemeljevali z dejstvom, da je v preteklosti ženska rojevala v "naravnem, domačem okolju", brez zdravnikov in odvečnih posegov v družinsko privatnost.

Shorter s kopico primerov dokazuje nasprotno: ženska je bila tudi v preteklosti, ponekod še vse do 19. stoletja, od trenutka, ko je njena nosečnost postala vidna, podvržena najrazličnejšim postopkom, ki so se kot predporodna delovanja omejevali na mistične prepovedi in tabuizacije ter se zdržema zaključevali v poporodnih ritualih "čiščenja". Zanimive so podobnosti med postopki, ki jih našteva Shorter, in tistimi, ki jih kot predporodno skrb za zavarovanje nosečnice, otroka in skupnosti najdemo v kulturah Afrike, Azije in Latinske Amerike.

Tudi evropska kultura po logiki homeopatske in okužbene magije varuje otroka v materinem telesu s pomočjo kodeksa pravil in prepovedi, ki veljajo v predporodnem času (če nosečnica gleda v luno, bo njen otrok mesečnik; če se nosečnica zdrzne, ko poskoči pes, bo imel njen otrok pasje noge itn.). Takšni predporodni skrbi, ki kaže na to, da je bil porod vse kaj drugega kot le "naravni tok stvari", so sledili neposrednejši postopki discipliniranja in viktimiziranja ženskega telesa. Med njimi je bilo najučinkovitejše puščanje krvi, ki je bilo pogoj za vsak uspešen porod, saj se je uspeh poroda meril s številom venesekcij.

Tradicionalno rojstvo je bilo nato družabni dogodek, ki se ga je ponekod udeležilo veliko število ljudi. Kako so se prej omenjeni postopki razlikovali od kraja do kraja, pokaže Shorter na primeru francoskega Languedoca razlika v pravih poroda. Na vzhodnem delu pokrajine je bilo moškim prisostvovanje pri porodu prepovedano, v centralnem Languedocu pa je bil porod praznovanje za vse družinske člane in ljudi iz okolice. Posebno pozimi so takšen dogodek izkoristili za veliko zabavo, ki so jo spremljali moški s kartanjem in otroci z igranjem. Nekateri so opazovali potek poroda skupaj s starejšimi ženskami in se gnetli okoli porodnega stola, ki je bil od 16. ter tja do začetka 19. stoletja v rabi po mestih. Na vasi se je takšen zločljiv

stol brez naslonjala uveljavil kasneje in tako so ponekod ženske še globoko v 18. stoletje rojevale stoje, čepe ali na kolenih.

Porod je potekal v odsotnosti zdravnika in v prisotnosti babic, ki jih je Evropa pred letom 1800 delila na urbane in ruralne. Spretnost, sposobnost in tudi ugled so pripisovali zlasti babicam v mestih, ki so jih cenili celo zdravniki in katerih pozicija je bila presenetljivo avtonomna. Shorter omenja, da so bile pred letom 1750 urbane babice bolj podkovane o porodnih postopkih kot zdravniki, čeprav se je njihova strokovnost končala takoj, ko so pri porodu nastopile komplikacije. Če se je resnična nestrokovnost urbanih babic kazala ob nepričakovanih porodnih zapletih, je ruralno babico zaznamovalo popolno neznanje o človekovem telesu, ki so ga nadomeščali polmagični postopki in "rutina smrti, oropana vsega razumevanja", kot je zapisal neki francoski zdravnik 1775. Pogosto so bile intervencije ruralnih babic tako brutalne, da je oblast v 18. stoletju morala poseči po zakonskem reguliranju njihovih postopkov, saj je med njimi obstajalo trdno verovanje, da je najboljša babica tista, ki najbolj posega v potek poroda in v notranjost ženskega telesa.

Borba oblasti proti ustaljenim postopkom, ki so jih uporabljale, se je ponekod začel že v 17. stoletju. Leta 1669 mestne oblasti v Darmstadtu določijo, da babice ne smejo "prekmalu priganjati nosečnic, temveč jim pomagati, ko je čas ali pa v primeru, ko bi se le-ta upirala potiskanju iz strahu pred bolečinami. Babice tudi ne smejo posegati tiransko ali brezobzirno."³

Nadalje določilo mesta Lippstadta 1797 omenja, da "mnogo babic... širi porodni kanal s svojimi prsti z namenom, da omogočijo lažji izhod glave, ali iztiskajo vodo, ali potiskajo nazaj trtico, ali tlačijo naprej trebuh."⁴ Zanimivo je, da Percivall Willughby že v 17. stoletju zapiše: "Delo ali dolžnost babic pri naravnem rojstvu ni drugega, kot da sprejmejo dojenčka in nato izpeljejo porodna opravila, če je potrebno."⁵

S tem Shorter razbije mit o dobrih starkah-vražicah (wise women), ki rešujejo mlade matere in dojenčke pred smrtjo. V nevarnih situacijah porodnih zapletov se zlasti ruralne babice obnašajo namreč na tri načine: tako, da ne postore nič, tako, da iščejo zdravilo v folklornih, šarlatanskih postopkih ali pa tako, da na silo trgajo iz materinega telesa vse, kar spominja na telo novorojenčka. Večina babic je zlasti po vaseh poškodovala žensko pri povsem nezapletenih

porodih, ne da bi za to sploh vedele. Situacija se spremeni šele v drugi polovici 18. stoletja, ko se v mestih pojavijo babice iz državnih plačanih šol.

Najbrž je mit o dobri starki-babici treba brati na nivoju simbolnega in v povezavi s pomenom, ki so ga imele različne zveze žensk. S tem, ko je bil celoten sistem rojevanja v njihovih rokah, so se upirale moški oblasti in si tako na nek neposredni način omogočale večjo samostojnost. Babice so pomenile eno prvih in najzgodnejših oblik ženske solidarnosti in tam, kjer je bilo moškim prisostvovanje pri porodu prepovedano, verjetno tudi neko varovalno steno pred moško brutalnostjo. S tem je pojasnjena tudi avtonomija, ki jo imajo babice mestnih predelov zahodne Evrope na eni strani in na drugi njihova stigmatizacija, ki je mnoge pripeljala na grmade poznega srednjega veka.

Zato je fenomen evropskega babištva potrebno povezati s fenomenom čarovnic. V 16. stoletju zapiše nizozemski humanist, zagovornik boja proti čarovnicam, Johannes Wierus, zanimivo tezo, da so se čarovniški procesi začeli kot "vojna zoper starke".⁶

Pogosta pričevanja so podobna tudi primeru iz nemškega Dilingena, kjer so v 16. stoletju med čarovniškim pogromom izbrali za čarovnico krajevno babico Walpurgo Hausman, ki je "priznala, da je vsako leto izgrebla kakšnega otroka, ga s svojim hudičem požrla, iz kosti pa naredila točo."⁷ Ime Walpurga (Walburga) je s čarovništvom povezano še od časov velikih romanj in graditev samostanov, ko je bila predstojnica ženskega samostana v Heidenheimu neka Walburga, ki je svoje čarovnije razširjala po vsej Nemčiji.⁸

Zato ni več naključje, da so vihanju svete inkvizicije v centralni Evropi sredi 15. stoletja sledile prve zakonske regulacije babic. Postopoma so se izkristalizirali trije vzorci nadzora nad babištvom. Najprej je v 15. in 16. stoletju zakon reguliral moralno in religiozno obnašanje žensk-babic. Leta 1452 je bila v Regensburgu prva uradna zaprisega babice, ki temelji na obljubi, da bo pomagala pri porodu vsaki ženski, tako bogati kot revni, z izjemo Zidinj (!).⁹

V 17. stoletju sledi zakon o izvajanju nadzora zdravnikov nad babicami, v 18. stoletju pa se pojavijo že omenjene državne vadbene šole za babice.

Pomembna oblika medsebojne ženske pomoči, kjer je imela babica veliko vlogo, je bila poleg poroda tudi pomoč ob

menstruaciji. Shorter opisuje primere doživljanja menstruacije s strani širše skupnosti kot "mesečno čiščenje žensk od hudiča in najrazličnejše umazanije". Takšno pojmovanje spet spominja na kulturo, ki jih je Evropa takoj, ko jih je odkrila, označila za primitivne. Če mora "nečista ženska" v času menstruacije v nekaterih afriških skupnostih zapustiti svoje bivališče in se umakniti pred pogledi domačinov, mora evropska ženska še v 19. stoletju prati svoja oblačila, ki so umazana z menstrualno krvjo "na skrivnem in v malo vode", da s svojo nečistostjo ne okuži ostalih. Če mora ponekod ženska pustiti, da ji menstrualna kri odteka v zemljo, v zato pripravljeno jamico, mora evropska ženska pustiti, da ji menstrualna kri odteka v obleko, saj ji je preprečeno zadrževati jo s kosi blaga ali gaze. Babica pa je tista, ki skrbi, da se ženska kar najmanj boleče prilagodi svoji družbeni vlogi nečiste, umazane, nevarne itd.

Vloga babice je torej ves čas dvojna. Po eni strani ostaja s tem, ko poučuje žensko o njeni zli naravi, zaradi katere mora biti njeno telo ves čas podvrženo najrazličnejšim postopkom čiščenja, zarezovanj, trganj, omejevanj gibanja, pogleda in besede, garant ohranjanja utrjenih razmerij neenakosti med spoloma. Po drugi strani pa s pozicije avtonomnosti šamanke, babice-vražarice, v oblasti katere so rojstvo (ki ima nadih skrivnosti že samo po sebi), najrazličnejša zdravljenja, menstrualna čiščenja, uhaja disciplinatornim mehanizmom moškega sveta. Ženska-babica je nekaj več kot navadna ženska, je nekje vmes med ostro delitvijo na tiste, ki vladajo, in tiste, ki se jim podreajo. Zenske-babice rušijo trdno hierarhijo sveta in ga nagibajo k egalitarnosti. Družbena neujemljivost jim omogoča gibanje znotraj obeh polov, enkrat jih obkroža sij vražarice-čarovnice, drugič sij dobre babice-pomočnice porodnih žena.

Če se je pojem čarovnice na začetku vezal na ženske z "izjemnimi sposobnostmi", je dobival prizvok zlega, hudičevega in neukrotljivega tem bolj, ko se je oblast Cerkve krhala. Ko se je na višku srednjega veka dokončno militarizirala, je bila njena agresija uperjena najprej na tista bitja, ki so bila znotraj potrebe po totalni hierarhiji in totalni družbeni organizaciji, najbolj neumestljiva. K takšnim mentalitetam gre šteti tudi dvojnost babic, ki ne povzročajo le rojstev, ampak tudi smrt, bolečino, jalovost. Tako so zalele goreti na grmadah babice-čarovnice v družbi z Zidi, oboji kot predstavniki drugačnosti, neujemljivosti in hkrati s tem, kot ljudje neke posebne avtonomnosti.

OPOMBE:

1. Shorter, Edward. The History of Women's Bodies, Pelican

Books, London 1984

2. idem., p. 62
3. idem., p. 60
4. idem., p. 61
5. idem., p. 62
6. Baschewitz, Doba čarovnic, CZ, Ljubljana 1966, p. 114
7. idem., p. 116
8. Odtod tudi Slovincem znana Valpurgina noč, ki jo "slovenske čaravnice praznujejo" v maju.
9. Prav v tistem času sta v Regensburgu uničena židovski geto in sinagoga, na njuno mesto pa v 16. stoletju postavijo romarsko cerkev Lepe Marije.